
ROBERTAS STUNŽINAS

Lietuvių kalbos institutas

PABALTIJO TAUTŲ TERMINOLOGIJOS PROBLEMOS
IR EUROPOS SĄJUNGA

Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005, 172 p.

Tai 2006 m. Knygų mugėje oficialiai Lietuvių kalbos instituto pristatytas straipsnių rinkinys, sudarytas 2004 m. vykusio tarptautinio terminologijos seminaro *Estijos, Latvijos ir Lietuvos terminologijos problemos ir uždaviniai Europos Sąjungoje* pranešimų pamatu. Leidinys tarptautinis – redaktorių kolegija ir straipsnių autoriai Lietuvos ir užsienio mokslininkai, ir daugiau anglišką nei lietuvišką – trys straipsniai lietuvių kalba (su angliškais santraukomis) ir septyni – anglų kalba (su lietuviškais santraukomis). Leidinys skiriamas „tiek dirbantiems praktinį terminologijos darbą, tiek visiems besidomintiems terminologija“ (p. 8).

Rinkinio tematika įvairi. Daugiausia rašoma apie tarptautinių organizacijų ir įvairių šalių (Lietuvos, Latvijos, Estijos, Vengrijos ir Rusijos) terminologijos darbą, gvildenami kai kurie teorijos dalykai, pristatomos terminologijos naujovės.

Ne itin patogus yra rinkinio straipsnių išdėstymo būdas – abėcėliškai pagal autorius. Rinkinys pradedamas neprobleminiu apžvalginiu A. Aukso-riūtės straipsniu *Terminologijos darbas Lietuvių kalbos institute* (p. 11–20). Apibendrinama, kad terminologijos darbo mastas Lietuvių kalbos institute gerokai išsiplėtė. Anksčiau Instituto terminologai dirbo daugiau praktinį darbą, bet pastaruoju metu labiau plėtojamas mokslinis teorinis darbas (p. 17). Didžiausiame apžvalginiame rinkinio straipsnyje – St. Keinio lietuvių terminologijos istorijos ir dabarties būklės apžvalga anglų kalba (p. 48–67). Aptariami visi lietuvių terminologijos istorijos tarpsniai – nuo XVI a. pirmųjų rašytinių tekstų (tai tarsi atsakymas į nuomonę, kad lietuvių terminologijos pradžia yra XX a.) iki XX amžiaus. Šių dienų lietuvių

terminologijoje sunkumų kyla dėl terminų vertimo bei skolinimosi („europietinimo“ pagal anglų kalbą), neatsakingo daugiakalbių terminų žodynų rengimo, humanitarinių, socialinių mokslų tekstų, įstatymų, technikos standartų vertimo, išplitusios lietuvių–anglų dvikalbystės (p. 61–65).

Latvijos terminologijos situacija įstojus į Europos Sąjungą ir perspektyvos apžvelgiama angliškame Valentinos Skujinės straipsnyje (p. 154–159, su latviška ir lietuviška santraukomis). Latvijoje terminologijos darbą dirba dvi institucijos – Latvijos mokslų akademijos Terminologijos komisija ir Vertimų ir terminologijos centras (p. 154). Terminologijos darbo sunkumų kyla dėl specialistų nesutarimų, prasto jų teorinio ir praktinio parengimo. Skubant terminų skolinamasi iš anglų kalbos, terminologijos darbą sunkina esamų žodynų sinonimija, neatnaujinami terminologinio darbo įrankiai – terminų bazės. Latvijoje terminologijos darbo laukia esminiai pokyčiai, Valstybinės kalbos komisijos paskelbtu terminologijos darbo modernizavimo projektu tikimasi surasti sėkmingesnę terminologijos darbo modelį (p. 157).

Su terminų vertimo sunkumais Briuselyje, Liuksemburge ir Estijoje supažindinama H. Tam straipsnyje (p. 160–167). Terminologijos darbo sunkumų Estų teisės kalbos centre kyla dėl nepakankamo finansavimo (per dvejus metus darbuotojų skaičius sumažėjo beveik devynis kartus), dėl skirtingų pačio Centro ir Teisingumo ministerijos požiūrių (p. 164).

Sudėtinga Vengrijos terminologinė situacija apibūdinama J. Pustajo straipsnyje *Terminų kūrimas vidurio Europoje, atsižvelgiant į ES terminiją* (p. 100–107). Vengrijoje Europos Sąjungos dokumentų vertimą ir terminų kūrimo darbą atlieka ne terminologinės institucijos (p. 102), terminologiniai darbai yra palyginti spontaniški ir daugiausia susiję su vertimu (p. 105). Straipsnio autorius pabrėžia apgalvotos kalbos politikos ir terminologinių institucijų kūrimo svarbą (p. 105). Tiesa, nedidelių vieno šaltinio terminų grupelių lyginimas (p. 103–105) kilmės ir sandaros atžvilgiais iš esmės dar neatspindi įvairių šalių kalbos politikos.

Skirtingos terminologijos darbo problemos standartizacijos institucijose gvildenamos N. Dudlauskienės ir Ch. Galinskio straipsniuose. N. Dudlauskienės straipsnyje *Lietuviškų technikos terminų standartizacija* (p. 21–34) apžvelgiama Lietuvos standartizacijos departamento veikla ir įvardijamos opiausios ir aktualiausios terminologijos darbo problemos: „<...> 2004 m. liepos mėn. buvo priimtas LST Technikos komisijos nutarimas Europos terminų standartus perimti kaip Lietuvos terminų standartus patvirtini-

mo pranešimo būdu. Tokio nutarimo pasekmė – jau išleisti 44 Lietuvos terminų standartai be lietuviškų terminų, tuo būdu į lietuviškų technikos terminų fondą įtraukiant tik užsienio kalbų terminus“ (p. 28). Kiti Lietuvos standartizacijos departamento veiklos sunkumai – nepakankamas LST TK 37 veiklos finansavimas, negalėjimas užtikrinti šios institucijos atstovų dalyvavimo ISO/TC 37 veikloje (p. 29). Tiesa, pateikiamas ir konkretus esamų problemų sprendimo siūlymas – visos terminijos tvarkymo institucijos turėtų kartu svarstyti rengiamą Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos programą ir pagal šią programą sudaromus su terminologiniais darbais susijusius metinius įgyvendinimo priemonių planus (p. 30).

Apie ISO/TK 37 ir jo pakomitečių veiklą, naujai formuluojamus uždavinius bei visuotinio semantinio suderinimo politiką rašoma Ch. Galinskio straipsnyje *ISO/TC 37 ir semantinis suderinimas* (p. 34). Semantinis suderinimas turi būti pagrįstas vieninga metodologija, jis turi būti vykdomas ne tik pasauliniu mastu, bet ir aprėpiant skirtingas visuomenes, taikymo programas (p. 42). Terminologijos ir kiti kalbos ištekliai atlieka svarbų vaidmenį ir yra ne tik sudedamoji visų rūšių tekstinio turinio dalis, bet ir indeksavimo bei paieškos priemonė (p. 45).

Terminologijos teorijos problemos analizuojamos Rusijos ir Latvijos terminologų straipsniuose. V. Leičiko ir S. Šelovo straipsnyje *Rusų terminologija: padėtis ir perspektyvos* (p. 68–88) glaustai įvardijami Rusijos terminologijos teorijos bruožai ir problemos: termino esmė, kalbinė termino struktūra, terminologinių sistemų pobūdis, terminologijos ir terminologinių sistemų raida, terminas ir tekstas ir kt. Kalbėdami apie termino esmę, straipsnio autoriai pabrėžia, kad ši problema gvildinama pirmosiose D. Lotės ir K. Drezeno publikacijose. Terminologų polemika apibendrinama teiginiu, kad termino pamatas yra kalbinis, pasiskolintas iš paprastosios kalbos, o svarbiausia termino ypatybė – galėjimas žymėti, pavadinti apibrėžtą sąvoką sąvokų sistemoje (p. 70). Skyriuje *Kalbinė termino sandara* (p. 72–74) akcentuojama, kad vienas pagrindinių lingvistinių tyrimų tikslų Rusijoje – varijuojančių (dimorfinių) terminų ir terminologinės variacijos ribų problematika (p. 73). Skyriuje *Terminologija kaip mokslas* (p. 79–80) sprendžiamas klausimas, ar terminologija laikytina lingvistine disciplina. Į šį klausimą atsakoma teiginiais: 1) terminologijos mokslas tiria ne tik terminus, kaip tam tikrus leksinius vienetus, bet ir terminų sistemas, kurios iš esmės nėra lingvistinė kategorija; 2) dažniausiai terminologijoje sprendžiami

nekalbiniai teoriniai dalykai; 3) terminologijos darbo metodai nevienalyčiai ir yra už lingvistinės kompetencijos ribų. Apibendrinama, kad terminologija yra sudėtingas daugelio sričių mokslas, cituojamas R. Kobrino teiginys, kad „terminologijos moksle plėtojami fundamentinių mokslų metodai: lingvistikos, filosofijos, pažinimo mokslo; formaliosios, dialektinės ir matematinės logikos; klasifikavimo teorijos ir semiotikos (p. 79). Straipsnio pabaigoje pateikiamas nemažas svarbiausių rusų mokslininkų terminologijos darbų sąrašas.

S. Šelovo straipsnyje *Terminai, terminiškumas ir terminų apibrėžtys (septyni žingsniai į terminologijos teoriją)* (p. 122–153) klausimų ir atsakymų forma apibendrinami autoriaus praktiniai ir teoriniai tyrinėjimai. Lietuvių terminologijoje apibrėžčių problematiką plačiau yra nagrinėjęs K. Gaivenis (žr. Gaivenis 2004: 85–117). S. Šelovas, apibrėžęs termino, terminiškumo esmę (p. 123), pateikia termino apibrėžties (*definition*) ir išaiškinimo (*exposition*) sampratą (p. 124). Rusų mokslininko teigimu, plačiau žodžio reikšme termininė apibrėžtis yra apibrėžiamojo termino sąvokinio turinio paaiškinimas (p. 127). Kalbėdamas apie terminų apibrėžčių tipus, terminologas pateikia savąją klasifikaciją: klasifikacinės, išvardijamosios, operacinės, kontekstinės, nespacificinės, bendrosios apibrėžtys (p. 133). Keldamas apibrėžties būtinybės klausimą, S. Šelovas pabrėžia, kad kai kurie terminai yra visiškai motyvuoti ir jiems nebūtinai apibrėžtys (p. 133). Skyriuje apie sąvokinę terminijos struktūrą (p. 138–148) gvildinama klasifikacinės sąvokų hierarchijos problematika. Lentelėse (p. 143–148) pateikiami šiluminio apdorojimo ir komunikacijos terminijų sąvokų lygmenų pavyzdžiai.

Metaforų vartojimo problematika informacinių ir komunikacijos technologijų terminijoje apžvelgiama latvių terminologų D. Reizniecės, J. Silio, I. Ilzinios ir J. Borzovo straipsnyje (p. 108–121). Pateikdami kraštutinius požiūrius į metaforas, autoriai pabrėžia dvi pagrindines metaforinių terminų funkcijas – kognityvinę ir estetinę. Straipsnyje suformuluotos dvi metaforinių terminų vartojimą apibrėžiančios taisyklės: 1) kur galima, anglų kalbos metaforos ir ekspresyvieji elementai turi būti keičiami į latviškus atitikmenis; 2) turi būti išlaikyta latviškų terminų kognityvinės ir estetinės funkcijų pusiausvyra. Tačiau šios taisyklės nėra išimtinės, turi būti laikomasi ir bendrųjų informacinių ir komunikacijos technologijų terminijos darybos principų.

Terminologinio darbo įrankio *Lietuvių kalbos terminyno* kūrimasis ir raida pristatomi S. Meškauskienės straipsnyje (p. 89–99). 2002 m. K. Gaivenis yra

minėjęs, kad lietuviškas terminų bankas keleri metai rengiamas Matematikos ir informatikos institute, „kuriant terminų banko pagrindinę duomenų bazę parametrizuojama terminų gramatika, semantika ir pragmatika. Terminų paieška būtų atliekama pagal norminį terminą, jo sinonimus, apibrėžimus, kitų kalbų atitikmenis <...>“ (Gaivenis 2002: 84). Šio kelerių metų darbo rezultatas – „238 tūkstančiai terminų, perkeltų iš dvidešimt keturių įvairių sričių (fizikos, matematikos, botanikos, chemijos, sociologijos, geologijos ir kt.) terminų žodynų“ (p. 90).

Apibendrinant galima pasakyti, kad straipsnių rinkinyje *Pabaltijo tautų terminologijos problemos ir Europos Sąjunga* naudingos informacijos gali rasti ne tik praktinį, bet ir teorinį terminologijos darbą dirbantys specialistai. Rinkinio medžiaga labai įvairi – įvairių kalbų terminologijos problemos ir politiniai uždaviniai įstojus į Europos Sąjungą. Trumpai, bet palyginti aiškiai aptariami ir esminiai terminologijos teorijos ir terminų vartosenos klausimai.

LITERATŪRA

Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius.

Gaivenis K. 2004: Sudėtinių terminų pateikimas ir aiškinimas terminų žodynuose. – *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos*, Vilnius, p. 85–117.

Gauta 2006-12-04

Robertas Stunžinas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas robertasst@lki.lt